

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Karkulehto, Sanna; Ylipulli, Johanna

Title: Kaltio, muisti ja sananvapaus

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Karkulehto, S., & Ylipulli, J. (2015, 71). Kaltio, muisti ja sananvapaus. Kaltio, (6), 7-8.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Tehokkainta on itesesensuuri

Sananvapauden vaikeuksista suomalaisissa yliopistoissa nyt

Sanna Karkulehto ja Johanna Ylipulli

INGRESSI:

Kaltion 70-vuotisjuhlavuoden kirjoitussarjan ”Kaltio, muisti ja sananvapaus” päättää nykyisen päätoimittajan edeltäjien teksti, joka ruotii tutkimustiedon vastaanottoa nyky-Suomessa. **Sanna Karkulehto** ja **Johanna Ylipulli** päätoimittivat lehteä vuosina 2009–2010.

LEIPIS:

”Tunne siitä, että joku ihminen vihaa minua [...] tutkimukseni vuoksi, on erittäin epämiellyttävä. Ilmiö on valitettava osa akateemista tutkijuutta tämän päivän Suomessa”, toteaa etnologian professori ja akatemiatutkija **Outi Fingerroos** Tiedeblogissa 6.5.2015.

Fingerroos joutuu nykyisin punnitsemaan tutkimustulostensa yhteiskunnallista vaikuttavuutta jokaisen artikkelin ja julkisuuteen antamansa lausuman yhteydessä. Näin on käynyt siksi, että tutkimustulosten julkisuudella on seurauksensa: ne herättävät osassa ihmisiä suuria negatiivisia tunteita, jotka kohdistetaan suoraan tutkijaan, hänen läheisiinsä sekä tutkimuksen kohteisiin ja informantteihin. Negatiiviset tunteet purkautuvat lähinnä hyökkäävänä nettikirjoitteluna ja vihapostina mutta myös uhkailuina.

Fingerroosin tapaus ei ole nykyisessä Suomessa ainutkertainen. Akateeminen sananvapaus on vaikeuksissa.

Miksi edes osallistua?

Yliopistolaissa todetaan seuraavaa: ”Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.”

Osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on siis laissa säädetty velvoite, joka kuuluu yliopistojen niin sanottuun kolmanteen tehtävään. Myös yliopistojen rahoitusmalli, joka osaltaan perustuu julkaisujen määrään ja laatuun, edellyttää tutkijaa asettamaan itsensä näkyville. Ja kukapa ei haluaisi näkyvyyttä työlleen – aniharva tekee tutkimustyötä puhtaasti vain itseään varten, vaan tarkoitus on palvella tavalla tai toisella yhteiskuntaa ja kartuttaa ymmärrystämme maailmasta.

Monien mielestä osallistuminen kansallisiin keskusteluihin oman alansa asiantuntijana ei kuitenkaan tunnu tällä hetkellä erityisen houkuttelevalta. Varsinkin tietyt aiheet kuten sukupuolten välinen

tasa-arvo, vähemmistöt, maahanmuutto ja hallituspolitiikka polttavat juuri nyt ikävästi näppejä – elleivät jopa siltoja.

Erikoinen oli esimerkiksi Jyväskylän yliopiston päätös vetää **Jouni Tillin** retorinen analyysi pääministeri **Juha Sipilän** televisioidusta puheesta pois yliopiston markkinointikanavista Facebookissa ja Twitterissä, kun analyysia oli ehditty jo ensin markkinoida niiden välityksellä.

Poistamista perusteltiin sillä, että retorinen analyysi olisi ”tulkittavissa poliittiseksi kannanotoksi ja yliopiston virallista linjaa edustavaksi” (ks. Vuorelma 2015). Tällaiset lähes sensurointia muistuttavat ylilyönnit eivät herätä luottamusta työnantajaa eivätkä sen arviointikykyä kohtaan. Eivätkä ne ainakaan rohkaise yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen.

Näinä aikoina yliopistoväen haluttomuus osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun rakentuu myös yhtälöstä, jossa risteävät lisääntynyt vihapuhe sosiaalisessa mediassa sekä samanaikaisesti laskenut tieteen arvostus. Suomessa vallitsee yliopistollisen tutkimuksen ja koulutuksen alasajon henki, jota hallitus lähes 500 miljoonaan euroon yltävine yliopisto- ja tutkimusrahoitusleikkauksineen sekä opetusministerin julkisine paimenkirjeineen lietsoo.

”Me tiedämme missä asut”

Tiedettä ja tieteentekijöitä kohtaan tuntuu olevan vakavia epäluuloja, ja tutkijoihin kohdistetaan avoimesti niin turhautumista kuin suoranaista vihaa. Hyökkäävän ja ala-arvoisen kohtelun sekä mediassa että sen ulkopuolella on jo todettu vähentävän tutkijoiden halukkuutta esiintyä julkisuudessa ja hoitaa yliopistojen kolmatta tehtävää (ks. esim. Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 13–14; Förbom 2010, 10; Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, 17).

Elämme aikoja, jolloin tutkija saattaa milloin vain saada sähköpostiinsa uhkaavan ”Me tiedämme missä asut” -viestin (vrt. Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, 17). Tuore vuoden tieteentekijä **Mari K. Niemi** kehottaa tutkijoita paitsi olemaan rohkeasti esillä ja osallistumaan yhteiskunnallisiin keskusteluihin myös vain unohtamaan negatiivisen palautteen nopeasti (sit. Sintonen 2015). Negatiivisesta palautteesta on tullut enemmän sääntö, jonka vastaanottamiseen täytyy olla valmistautunut, kuin poikkeus.

Tutkijoita on kuitenkin moneksi, kuten Niemikin toteaa, eikä kaikkien kantti kestä negatiivista ryöpytystä, trolloamista eikä uhkailua, joksi ”palaute” kummallisen helposti nykyään muuttuu. Entä jos pelkkä ajatus moisesta estää osallistumasta julkiseen keskusteluun ja ottamasta kantaa? Kuinka paljon tutkija saa suojella itseään ja läheisiään? Missä kulkee itsesuojelun ja itsesensuurin raja tiedeviestinnässä, vai ovatko ne sittenkin sama asia?

Tutkijan ja toimittajan erilaiset tavoitteet

Klikkauksien mittaamisen ja kohuotsikoinnin aikakaudella tutkijan näkemyksen ei sinällään edes tarvitse olla raflaava eikä ristiriidassa vaikkapa valtavirran käsitysten kanssa. Jos tutkijasta ei irtoa riittävän räväkkää kommenttia, sellainen helposti keksitään.

Tutkimukseen perustuva tieto harvoin tuottaa kärjistyksiä ja vastakkainasetteluja, kun taas media – toki tässä ehkä hieman kärjistäen – elää niistä. Eivätkö tutkijan ja toimittajan tavoitteet enää kohtaa?

Moni tieteentekijä päätyy vetoamaan median haastattelu- tai asiantuntijapyynnöissä kiireisiinsä tai jopa asiantuntemuksensa puutteeseen välttääkseen nimensä yhdistämisen mediassa muokattuun, muunneltuun tai pahimmassa tapauksessa vääristelyyn tietoon, jonka oikaiseminen vie suhteettoman paljon aikaa sekä voimia. Sitä paitsi tämä kaikki aika on pois itse tutkimuksen teosta.

Surullinen esimerkki nähtiin hiljattain valtakunnan päämediaksi mielletyssä *Helsingin Sanomissa*. Biologi **Helena Telkänranta** kertoi julkisessa Facebook-päivityksessään, että hänen viestinsä, joka liittyi kalastukseen ja kalojen kykyyn tuntea kipua, vääristyi ja typistyi toimittajan käsittelyssä ja johti näin vihaisten kalastajien palauteryöppyyn. Ikävintä tapauksessa on se, että vääristynyt viesti voi tulevaisuudessa hankaloittaa ellei jopa estää Telkänrannan yhteistyötä ammattikalastajien kanssa.

Vaiennettu tutkija ei ole kenenkään etu

Elämme yhä monimutkaisemmiksi muuttuvien globaalien ongelmien aikakautta, jossa muun muassa ilmastonmuutos, turvapaikanhakijavirrat, jälkikoloniaalinen suurvaltapoliitikka ja lyhytkatseinen uusliberalistinen talousajattelu törmäävät välillä tuhoisilla tavoilla. Asiantuntijatieto ja mustavalkoisten ääripäiden väliin asettuvat, monimutkaisia syy-seuraussuhteita hahmottavat näkemykset ovat tässä ajassa välttämättömiä.

Ei ole kenenkään etu, jos tutkija on hiljaa. Maailma ei todellakaan pelastu, jos ne henkilöt vaikenevat, joiden työnä on etsiä totuutta (vaikkakin usein suhteellista) ja tuottaa uutta tietoa. Asiallinen vasta-argumentointi ja kritiikki kuuluvat julkiseen keskusteluun, mutta keskustelukulttuuria nykyisin värittävä vihapuhe tai uhkailu eivät.

Vihapuhe ja uhkailu eivät katoa mihinkään pelkästään paheksumalla, joten tärkeintä olisi pohtia, millaisilla vastastrategioilla siihen puututaan. Nämä strategiat voivat olla lainsäädäntöön liittyviä mutta myös akateemisen yhteisön sisältä kumpuavia: niihin voi sisältyä esimerkiksi yhteistä koulutusta ja jaettua yhteisöllisyyttä sekä erilaisia julkisen vertaistuen malleja. Tieto julkisuuteen liittyvien riskien hallinnasta ja vihapuheen mekanismeista voi estää sananvapauden kaventumista. Lisäksi tarvitaan sekä tutkijakollegoidensa takana seisova akateeminen yhteisö että akateemisen yhteisön takana seisova valtiovalta.

Kirjallisuus

Fingerroos, Outi 2015: "Turkasen typerää nollatutkimusta". Tiedeblogi 6.5.2015. Luettavissa osoitteessa <https://www.jyu.fi/blogit/tiedeblogi/fingerroos-blogi1> (luettu 10.11.2015).

Förbom, Jussi 2010: *Hallan vaara. Merkintöjä maahanmuuton puhetavoista*. Helsinki: Like.

Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (2009): "Johdanto: Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa". Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 7–21.

Pöyhkäri, Reeta; Haara, Paula & Raittila, Pentti 2013: *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere University Press.

Sintonen, Kirsti 2015: "Pätevästi esillä". *Acatiimi* 8/2015, 18–22.

Vuorelma, Johanna 2015: "Jyväskylän yliopiston huolestuttava sensuuripäätös". *Politiikasta.fi*, syyskuu 23, 2015. Luettavissa osoitteessa <http://politiikasta.fi/kolumni/jyv%C3%A4skyl%C3%A4n-yliopiston-huolestuttava-sensuurip%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s> (luettu 10.11.2015).

Sanna Karkulehto työskentelee kirjallisuuden professorina Jyväskylän yliopistossa ja Johanna Ylipulli post doc -tutkijana Oulun yliopistossa. *Kaltion* ja yliopistojen välinen yhteistyöperinne on pitkä, ja *Kaltion* toimittaja- ja avustajakuntaan on kuulunut sen alkuvuosista lähtien yliopistotutkijoita ja -opettajia. Karkulehdon ja Ylipullin päätoimittajakaudella yhteistyötä vahvistettiin. Lehdessä julkaistiin säännöllisesti yliopistotutkijoiden ja -opettajien artikkeleita, jotka perustuivat tutkimusperustaiseen tietoon.